

Dragkamp om forskarnas patent

Av: [Marie Feuk](#), [Christer Åkerman](#), [Sus Andersson](#)

Publicerad 29 maj 2002 00:00

Forskarnas rätt att själva ta patent på sina uppfinningar är ett av argumenten när staten marknadsför Sverige bland utländska investerare. Men både Chalmers och KTH vill ta bort den rätten. Pengarna och patenten behövs på högskolorna.

Svenska forskares rätt att själva ta patent på sina idéer har resulterat i en våg av entreprenörer och nya företag. Det är bilden av Sverige i två broschyrer som statliga Invest in Sweden Agency (ISA) just nu sprider över världen för att locka hit investeringar. Det så kallade lärarundantaget framställs som en av de stora fördelarna med Sverige. Att det upplevs så ute i världen vet även utrikeshandelsminister Leif Pagrotsky.

- Det som når mina öron är att det är en viktig sak för att locka utländska forskare till Sverige, säger han till Ny Teknik.

Men lärarundantaget är ifrågasatt, bland annat av KTHs rektor Anders Flodström. Han vill ha bort det för att även KTH ska tjäna på forskarnas uppfinningar.

- KTH hade kunnat få ett par tre miljarder de senaste tre åren om inte lärarundantaget funnits, hävdar han.

- Vi bidrar med arbetstid, utrustning och infrastruktur för att forskarna ska kunna utveckla sina idéer. Då ska universitetet kunna ta del av de värden som genereras.

Så tycker även Chalmers rektor Jan-Eric Sundgren, som nu satsar stenhårt på att forskarnas privilegium ska vara borta om några år.

- Jag tror att det framför allt blir bättre patent om högskolan hjälper till att skriva dem, säger han.

Just nu bygger Chalmers om den struktur som ska dra fram patent och bolag ur forskarnas idéer:

- Vi kan inte bara ta bort lärarundantaget utan att uppgradera universitetens möjlighet att ta hand om patenten, säger Jan-Eric Sundgren.

Det som förut hette Forskarpatent Väst har blivit Chalmers Technology Licensing. Idag köper bolaget forskaridéer, driver dem vidare till patent och säljer dem. Men helst skulle bolagets vd Lennart Stålfors se att Chalmers ägde patenten från början:

- Så länge lärarundantaget finns kan inte Chalmers satsa speciellt mycket på att betjäna forskarna, säger han.

Chalmers Technology Licensing ger stöd åt ett fåtal idéer. Förra året blev det bara fyra patentansökningar. Det skulle kunna bli fler, med mer pengar att röra sig med, hävdar han. Och det skulle också ge mer pengar tillbaka till forskarna, eftersom de ändå ska få behålla en del av den eventuella vinsten.

Att amerikanska universitet tjänat miljarder på att sälja licenser på forskaridéer har länge framhållits som argument för att det svenska lärarundantaget ska tas bort. Men hur mycket pengar det blir i praktiken är svårt att säga. Bara ett fåtal patent har gett stora pengar - och det gäller såväl USA som Sverige. För två år sedan uppmärksammades den svenska lasertillverkaren Altitun, som stammade ur forskning vid KTH. Företaget såldes till USA för nästan åtta miljarder kronor. Men köpet betalades med aktier, som idag är betydligt mindre värda.

Det är också en lång väg innan en idé blir lönsam. De olika organisationer som byggs upp de senaste åren för att utveckla forskaridéer - till säljbara patent eller till lönsamma företag - har inte haft de framgångar man hoppats. Enligt Ny Teknicks rundringning till den organiserade patentverksamheten vid landets större universitet skickades 110 patentansökningar in under förra året. Samtidigt servade organisationerna cirka 15 000 forskare.

Sten Trolle, vd för Forskarpatent Syd, konstaterar att många idéer inte håller:

- Vi säger nej till tre av fyra förslag. Av dem vi går vidare med är det till slut ett av fyra vi satsar på. Och av dem är det mindre än en tredjedel som det blir något riktigt av.

Den som tänker sig att sälja ett patent till industrin behöver stora muskler för marknadsföringen, konstaterar Pär Svanström vid Forskarpatent i Uppsala:

- Det räcker inte att skicka ett brev till ett antal företag och berätta att man har ett patent - de får in så mycket idéer. Man måste bearbeta dem ordentligt.

Någon lönsamhet har forskarpatentbolagen inte nått - trots att de var tänkta att bli självbärande. Forskarpatentbolaget på Chalmers har nått svarta siffror ett enda år.

Bolagen har tvingats konstatera att den amerikanska modellen med att sälja licenser inte fungerar i Sverige.

- Vi förutsatte att vi skulle jobba som amerikanerna, men det passar sällan svensk industri, säger Lennart Stålfors vid Chalmers Technology Licensing.

Flera andra bekräftar hans bild. Vid forskarpatentbolaget i Linköping har det gått så långt att man i princip lagt ned verksamheten, berättar Anders Carlsson vid Universitetsholding i Linköping.

- Där finns ett tiotal patent sedan tre år tillbaka. Vi har inte ökat på med några nya eftersom det varit svårt att sälja licenser.

Den bilden lär inte ljusna bara genom en förändring av lärarundantaget. En ny infrastruktur på högskolorna kostar dessutom miljoner att bygga upp.

Debatten lär fortsätta. Grundfrågan är hur högskoleforskningen ska komma samhället till del - oavsett om det är som patenterade produkter eller i annan form.

Inte ens forskarna upplever alltid nuvarande system som rättvist. Exempelvis säger en av Altituns grundare, Stefan Hammerfelt:

- Det kändes underligt att vi bara kunde ta med oss forskningsresultaten. Men ingen ifrågasatte vår rätt att göra det.

Kritiken mot lärarundantaget betyder inte nödvändigtvis att det måste bort. Till och med dess hårdaste motståndare, Anders Flodström, erkänner:

- Jag skulle kunna leva med vilka regler som helst, bara universiteten belönas för sin insats.

LÄRARUNDANTAGET Får själva ta patent på sina idéer

* Lärare vid svenska universitet och högskolor får själva ta patent på sina idéer, till skillnad från alla andra anställda. Det är därför regeln brukar kallas lärarundantaget, eftersom det är ett undantag i den lag, som ger arbetsgivaren rätt till de uppfinningar som de anställda gör på arbetstid.

Lagen har funnits sedan 1949.

Genom avtal kan högskolans forskare och lärare skriva bort rätten till sina patent. Det görs ofta när skolornas patent- och holdingbolag går in och stöder patentprocessen. Då får forskaren en grundsumma för själva patentet, och sedan viss procent av avkastningen.

Forskarna tvingas också ofta släppa ifrån sig förfoganderätten vid olika industrisamarbeten, som Vinnovas kompetenscentrum.

SVERIGE SNEGLAR PÅ UTLANDET

En svag politisk vind varslar om att lärarundantaget kan förändras. Under 1990-talet har regeringen konsekvent hyllat nuvarande ordning, som setts som ett viktigt incitament för forskarna. Men i innovationspropositionen (prop. 2001/2002:2) trycker regeringen på mot mer kommersialisering av forskningsresultat. Som tänkbar väg nämns underrättelseskyldighet för att ge lärosätet grepp om vilka uppfinningar som kommer fram internt, och möjlighet att driva intressanta projekt.

Att sekretessen kring forskningen börjat diskuteras antyder också förändringar. Skärpt sekretess behövs om informationen ska hållas utanför offentligheten fram till patentansökan. Så sent som i går, tisdag, höll också näringsdepartementet i ett seminarium om hur Sverige ska kunna dra mer kommersiell nytta av patent. Regeringen sneglar på andra länder, särskilt Danmark som tog bort lärarundantaget för två år sedan.

RÖSTER OM RÄTTEN TILL PATENTEN

Göran Stemme, professor i signalteknik på KTH. Har sökt cirka 10 patent inom mikrosystem och kiselteknik, bl a till en EEG-kontakt.

- Lärarundantaget är drivkraft för forskarna, och det är forskarna som har kompetensen i den första teknisknära delen av en kommersialisering. Har högskolan rätten finns en risk att goda idéer inte uppmärksammas. Skolan bör istället ge råd och stathjälp.

Ingemar Lundström, professor Linköpings universitet, ett tiotal patent, bland annat på den elektroniska näsan.

- Ett delat ägande vore att föredra. Kanske 50 procent för forskarna och 25 procent vardera för institutionen respektive högskolan.

Eva Grahn Håkansson, fd forskare Umeå universitet, tog fram laktobakteriekulturen i Hälsofil. Vd i Essum AB.

- Självt fick jag ingen rätt till forskningsresultatet, det var på uppdrag. Allmänt tycker jag att den som söker pengar själv bör ha rättigheterna.

Barbro Renkel, Umeå universitets innovationsbolag Uminova Center.

- Lärarundantaget är av underordnad betydelse, däremot spelar kulturen stor roll. Jag tror inte det blir så många fler patent om högskolan får ensamrätt.

Robert Forchheimer, docent Linköpings universitet. 8 patent inom bildbehandling, fadder till Sectra (digital mammografi), Softlab, IVP, Cendio Systems och Soliton.

- Lärarundantaget har gett mig kontroll över mina idéer och ett instrument att omvandla dem till företag. Skapar universitetet en egen organisation måste den attrahera forskarna genom sin potential, inte genom lagtvång.

Olle Inganäs, professor Linköpings universitet. 15 patent/patent-ansökningar inom tunnfilmsteknik. Står bakom företagen Thin Film Electronics, Micromuscle och Addmarkable.

- Viljan som krävs för att exploatera uppfinningar sitter inte organisationer utan i personer.

Lars Vedin, chef för biovetenskapsrådet på Invest in Sweden Agency som ska locka utländska investerare.

- Lärarundantaget är ett av våra argument för att visa på smidighet, det är lättare att diskutera med enstaka personer.

Börje Nilsson, vice rektor vid Växjö universitet.

- Forskare behöver stöd för att utveckla, men för universitetet kostar det. Vi behöver dela på intäkterna, hur man sen löser det en teknisk fråga.

Roger Jacobson, Teknikbrostiftelsen Luleå.

- Här finns inget forskarpatentbolag, underlaget i Luleå är för litet. Teknikbrostiftelsen anser att lärarundantaget kan avskaffas. Samma regler som i näringslivet bör gälla.

Fler artiklar av: [Marie Feuk](#), [Christer Åkerman](#), [Sus Andersson](#)

FAKTA

PATENT 2001

Forskarbolag har sökt bara 110 patent

Forskarpatentbolag och andra liknande organisationer vid de största högskolorna har bidragit till att få fram 110 patentansökningar under 2001. Det visar en rundringning som Ny Teknik har gjort.

Detta är dock inte en bild av hur många patent som de aktuella högskolornas forskare har tagit. Hur många patentansökningar som skolornas forskare skickat in privat finns inga siffror på. Flera av bolagen påpekar att de inte arbetar för att få fram så många patent som möjligt

Antal sökta patent kopplat till högskola
(patentorganisationer)

KTH och Stockholms universitet (Teknikhögden) - 25

Uppsala universitet, SLU, högskolorna i Gävle, Dalarna, Örebro, Mälardalen (Forskarpatent i Uppsala) - 20

Chalmers (Chalmers Technology Licensing Chalmers Innovation) - 19

Karolinska Institutet (Karolinska Innovations KIAB)15

Lunds universitet, Högskolan i Halmstad, Blekinge tekniska högskola (Forskarpatent Syd) - 12

Umeå universitet/SLU (Uminova Center) - 10

Linköpings universitet (Universitetsholding Linköping) - 5

Luleå tekniska universitet (Teknikbrostiftelsen Luleå) - 4

FAKTA

DÄRFÖR VILL HÖGSKOLAN HA RÄTTEN

- * Skolan och samhället står för basresurserna och borde få del av vinsterna.
- * Vinsterna kan ge pengar till ny forskning.
- * Det finns en organisation att bygga vidare på.
- * Andra arbetsgivare har rätten till anställdas uppfinningar.
- * Många forskare har inte lust att bli affärsmän.
- * Dagens system är orättvist eftersom bara lärare får rättigheterna, inte annan personal som bidragit.

DÄRFÖR VILL FORSKARNA BEHÅLLA RÄTTEN

- * De bör äga sina arbetsresultat.
- * Det ger dem en extra ekonomisk sporre.
- * De bedömer själva bäst värdet av sina rön.
- * Innovativ teknik kommer inte ut annars.
- * Det lockar hit utländska forskare och investerare.
- * Affärer är inte högskolans uppgift.

LÄNDERLISTA

Danmark: Sedan 1999 har universiteten rätt till forskningsresultaten. Forskarna måste anmäla uppfinningar med ekonomiskt värde.

Norge: Förslag ligger om att universitet och högskolor ska kunna göra anspråk på rättigheterna. Intäkter delas med forskaren.

Finland: Forskarna äger sina resultat.

England: Universiteten äger resultaten, men varianter finns.

USA: Uppfinnarens primärrätt avtalar ofta bort i anställningsvillkoren mot kompensation. Privata Stanford har provat båda modellerna.

Tyskland: Forskarna har rätten, men högskolan tar 70 procent av intäkterna från uppfinningar i tjänsten.

Japan: Forskaren äger sina resultat, men används högskolans utrustning kan skolan få rätten.

Annon

Gunnebos konferensrum har fått konkurrens.

Gunnebo sökte nya och effektiva sätt att mötas och kommunicera. Första succélösningen blev att medarbetarna kunde chatta via Live Communications Server. Inom kort fick koncernen fler effektiva kommunikations- och mötesalternativ. Kostnaden för utlandssamtalen minskade med ca 30 procent samtidigt som resekostnaderna sjönk avsevärt. **Klicka här och läs mer om ökad effektivitet för alla.**